

Tímár Máté: „Zágon felé mutat egy halovány csillag...”

Napló

Már amikor az útlevelemet készítettem, lélekben Sepsiszentgyörgyön és Barátoson járok, holott magam mentegetőzöm gyakorta: Engedelmet kérek, én csak vő voltam Háromszéken. Igaz, hogy egészében ide honos a feleségem, feléből idekötő két fiam is honosféle itten, azonban mindezekén túl az önkéntes vállalás is idebilincsel most már holtomiglan s repedhet közöttünk hosszában kettőbe az ágy, meg az asztal, bizigen az sem változtat ezen.

Így rukkolt szívembe a bölcsőmet rengető Endrőd, meg Hunya (akkor még egy volt ez a kettő), és az Európához emelő Budapest után a harmadik helyre ez a bajlátott tájék, s már a hozzá vezető utat olyan lelki mezsgyekarók szegélyezik, melyek közül kikeveredni nemhogy tudatos létezésemben, tudatalatti álmaimban sem tudnék. Hiszen a vállalt fele-hazám fele otthonom, s kilépni belőle csakis önmagam megtagadása árán lehetségesülne.

Szolnoktól már kurta óracska gépkocsiiramosnyira az áldott emlékü szüleim sírja, testvéreim vendéglátó háza, és az a régtől a valósága felé dajkált ábránd, hogy a szomszédos Gyomából, meg Endrődből (most már Gyomaendrődből) előbb-utóbb a sárból-porból kilépegető város leszen. Talán fiók-Szoboszló, vagy Kovászna is, hiszen annyi a hővizünk, hogy az útmenti kanálisba is bőven jut belőle. S lehet Nagyváradig is átfénylő, melyért most át kell ugyan vámvizsgáldnunk a határon, de bő nemzedéknyi idő előtt még a mi metropolisunk volt, ott székelvén a Szent László alapította egyházmegyénk püspöke.

A Körösök völgye valamiféle együttlétezése a tisztán buzogó vizeknek, szeszélyesen kanyargó utaknak s a fellegetek öklelő hegyeknek, mint amilyen tájak előterében száz- meg- egy vadnyugati film készült Amerikában. Csak emberszabásúbb, létező, karókra bökött boglyáival, tisztások, gabonaföldek szaggatta erdőségeivel, ahol a románul vagy magyarul, mindegy az, egy szívvel s két kézzel a kenyérért viaskodik az ember.

Csucsá egy időben Ady Endre, az évszázad legeurópaibb magyar sorsvátese, Octavian Goga, a tőle elforduló poétatárs s eltévedt politikus, Csinszka asszony, és a konokkemény unitárius magyar nagyúr, Boncza Miklós számára is elégséges szállás, ha zárva is a múzeum kapuja.

A Királyhágó afféle Verecke a három nyelven, Erdély-Transylvania-Siebenbürgen, ország-múltú tartomány felé. Kalotaszeg olyan, mint egy varrottasokra szépült búzatábla, ahol pipacsok, kék búzavirágok, konkolybóbiták helyett sáttortetők alá húzódott népművészeti tájkiállítás vár, melyre Kós Károly sorsfametszetes halhatatlansága árnyékol. Bánffyhunrad ugyancsak két nevet, a két nép vállalta Hunyadiakat, és Bánffy Miklóst, a soktehetségű bonchidai nagyságot idézi. Egészen Monostorig, s máris ott járunk a „kincses” jelzővel ékesített Kolozsvárt. Mátyás király szülőházával, szobrával, a Farkas utcai és a házsongárdi pantheonjával, a Szent Mihály-templommal, ahol a sárga csillagok idején Márton Áron, a székely püspök protestált „által lépve érte a határt” székvárosából Gyulafehérvárról, a Krisztus népét ért megkülönböztetések ellen. S szembesülni itten Szenczi Molnár Albert,

Apáczai Csere János, a magyar színjátszás, kultúra felejthetetlen hőseinek eleven hagyományával. D nem is csak velük, a Szépmíves Céhvel, a Helikonnal, Tamási Áronnal, a Korunkkal, Kurkó Gyárfásék vész utáni füstbe ment reményeivel. S azzal a bollyal, melyből nemcsak Sütő András, Kányádi Sándor, Szabó Gyula, de Farkas Árpád és Magyarai Lajos is kikerült. Pedig ekkor még a festőkről, szobrászokról, muzikusokról-énekesekről nem is szóltunk.

Hiszen időnk se nagyon akad reá, ha nem akarjuk fényébe fulladni, hagyni azt a zágoni csillagot...

Mert menet közben is egyaránt munkálkodhat a gondolatokkal, képzettársításokkal viaskodó agyunk, doboghat az érzelmeket harmonizáló, hol hozsannázó, hol vészkiáltó szívünk, és fulladozhat a látvány bőségében a tekintetünk, bármilyen pillangószárnya fürgeségű falánk is légyen.

Torda nemcsak a lovagok-lovagját, Szent László királyt vetíti elénk, a természeti csoda számba menő hasadékával, de azt az eredetileg és jelenleg is katolikus templomot – akkor ugyan más religió karámjából -, ahol a világon elsőül kihirdették a vallásszabadságot. Marosvásárhely főterén, ezen az építészeti céltudatosság nélkül kialakult fórumcsodán, Borsos Tamás városbíró uram, a két Bólyai, a Székely Mártírok, a kúzenéltető Bodor mester, Bernády, a nagy polgármester, és a jelenben Sütő Andrásék példázzák világgá, hogy a szellemiség virágai sohasem hervadnak, el s a múlt csak gazdagíthatja a jelent. Csakhogy átinalva számos más említésre ugyancsak érdemes helységeken, máris ott hintókáztat a Trabant Segesvár-bástyái alatt, és Fehéregyháza táján, ahol a Csonka-kút környékén négyzetkilométernyi terület birtokolhatja a jogot, hogy végső nyoszolyája annak, aki három nép vérért is csombolygatva ereiben a legtisztább fénylést sugározta ezeknek az ikerfogalmaknak: Magyarság-emberség, szabadság-néptestvérség! S akit ebben a példaadásban azóta sem sziporkázott túl senki...

Az idő, ez a kegyetlen nagyfejedelem azonban egyre tovább űz, zaklat és kerget. Nagy kitérővel is csupán hódoló gondolatokat engedélyez Farkaslaka, a Tamási-Bethlen, Székelyudvarhely-Anyaváros, a Boldogasszony Csíksomlyója, majd a mérges fekete özvegy Kronstadt-Brasov-Brassó, a Cenk és a Polyána felé. Máris mögöttünk Hermány, átgurulunk a kökösi hídon, ahol őrnagy uram Gábor áron ágyúütegei szóltak egykoron. S hiába fogta volna fel alápetyegő élőpiros vérért az a névtelen szent, Jusztina, a félromán társa, elfolyott az, a Szabadság angyalának tovalebbenő szárnyai nyomán.

Az égi nap fénye azonban túlragyogja a lelkierőt kölcsönző múltat – bármilyen szűkös is alatta a hús meg a kenyér -, s ahogy Kiruly után előütköznek az Őrkő előterében Sepsiszentgyörgy tornyai és századunk szürke egyenruháját hordozó toronyházai, egyből felélénkülnek „halhatatlanságom” biztosítékai, kisfiaim, a fejedelmi-püspöki névörökös Áron és az errefelé Illyésnek mondott Illés: „Megérkeztünk, édesapám!”

S valóban!

Az útszegélyegő ipari üzemekre s az állomáselőtér „Réz Bélára” keresztelt katonaszobrára jobbadán pillantásokat is alig vetünk. Átgördültünk az Olt hídján és teljes mivoltában szívembe zsondul a város, melyet harmadikul otthonommá, kishazámmá fogadtam. S talán Ő is, ez a buján elterpeszkedő városasszony, mely úgy terül el hegyecskéje, Szemerja, az Erdélyből eltekergő Olt és a Kárpátok felé széjjeltárva a fennsíkon befogadó ölet, mint aki a csókjainkat várja, hogy viszonzásul magához kössön. És nem is múlandóan, hanem életfogytiglanul. Gazdag, sőt dáriusi hozománnyal, melyet sosem herdálhat el sem az átmeneti rossz, sem a zomortos idő.

Hiszen az bajosan elvehető tőle, hogy Mihály pap 1332-ben, az esztergomi érsek joghatóságát megkerülve egyenesen a római pápának adózott innen. Várossá 1437-ben Zsigmond király tette, mely jogállásban egyaránt megerősítették II. Lajos, János Zsigmond, Rákóczi György, III. Károly és II. József. A pecsétjén egy csupasz arcú férfialakot körbefutva ez állott: „Es (est) mia Chritus ps (spes) – Sigilum oppidi Sepsiszentgyörgy 1509.” Itt tartott lustrát mind a három széknek 1644-ben Basa Tamás főkirálybíró. Kétszer is feldúlták a tatárok, 1658-ban és 61-ben, bevették az erődtemplomot is, melyet 1547-ben egy ősi szentegyház maradványaira Daczó Pál épített, s ezernyi rabot hurcoltak el. De túlélve ezt is, a Habsburg népirtás is, Gál Sándor háta mögött már a szabadságharc utóvédharcaiban jeleskedik. Ágyút öntet Gábor Áronnal s máig virágozza eresztevényi sírját, az itten kivégzett Székely Mártírokéval, a Váradi Józseféval, és a bibarcfalvi Bartalis Istvánéval együtt.

De nemcsak harcolni, meg gyászolni tudott Szentgyörgy, hanem építeni is. Már 1832-ben létrehozta a mai is álló, szívbe szúrt kardos címerével díszített „székek házát”; „egyedül a nemesek költségén, uzoni Béli László cs. és kir. aranykulcsos, a törvényes királyi tábla ítélobírája, nemes Három- és Miklósvár székek adminisztrátora ügyelésével”. Tíz esztendővel Világos után megnyitja az alapító Imre gróf nevét hordozó Székely Mikó Kollégiumot s azután az ipartanodát. Melyekre, a teljes városkép kialakításával párhuzamosan, a Kós Károly tervezte Székely Múzeummal tette fel a koronát, csupáncsak önmagához hasonlóan. Még a mezítelen új lakótelepek is a környezethez idomulnak. Az újbizánczi katedrális is szemérmesen megbúvik a Levéltár klasszikus egyszerűsége mögött. Sehonnan sem hiányzik a zöld. És emberszabásúak, nem halott anyagok a szobrai. Beszélnek. A Kossuthtal levelező Balcescu mintha Gábor Áronra kacsintana: „Értjük egymást, konyé!” Vitéz Mihály is ezt fenségeskedi ékes kíséretére: „Én a székelyekhez mindenkor az anyanyelvükön szólottam!” Csak Dózsa György bökődik a bajuszával a szövőgyár felé: Hej, ha én még egyszer elindulhatnék, nézhetnéd magad elrontott világ!

Városkánk azonban ez idő szerint inkább álmos. A múzeum tornyán galambdúc, Székely György vitéz fején gerle hívja a társát s a bal oldalán hegynek futó Táncsics utca első szegletében ezzel fogad egy hollófekete hajú fátácska: „A doamna meg a domnul nincsennek itthon!” Amihez egy Csaba-ivadék ezt ragasztja hozzá „Barátosra menének s nekem kokaskárra valót es adtak, ügyeljek a virágokra s a fenyőcskékre!” Mert a blokk-gazda apósomnak a betonház tövében is virágoskertje, erdőcskéje van.

Útnak eredünk ismét tehát a délután kétharmadán, de cseppet sem kedvünksegetten. Utánunk mosolyog a város. A Simon Gábor bátyámék hegyre-fel épített háza, ahol

menyegzőztünk, majdnem a csúcsos fedelét is megemeli a napsugárzásban. Pedig a gazdája annak idején könyvhetet szervezett Móricz Zsigmondnak, Illyés Gyulának, Tamási Áronnak és Veres Péternek. „Szerelvényt igazíts!” – mondom a „Réz Béla” szobrának. S a távolból úgy néz utánunk az illyefalvi erdőtemplom is, mintha egykori képviselőjük, Jókai Mór jószágos kék szemével nézne.

Kétoldalt frissében létesült ipartelepek dohognak. Körülöttük az „Új-Moldvának” becézett, a családias városkához túlnyújtózkodó lakótelepen utolsó ittlétem óta is jól megsokasodott az új-latin beszéd. De máris végükláthatatlan pityókaföldek, kék virágú lentáblák, bókoló kalászu búzamezők lehelnek szemközt gyermekkorom tanyavilágának mélabús illatával s elénk ködlik a meotisti lánypalota. Réty, a rétyi nyír!

Pedig ehhez a lápos, totyogós, ősnövényzetes, évezredes természetmaradványhoz a jelenben nem a hunoros-magoros-leányrablásos hol-volt-hol-nem-volt legendái házasodnak, hanem a hasonló nevű falu. hol már 1138-ban istenhajlék állott s a Székely, Márton, Mózes, Losonczi, Gazda, Antos és Salamon menzetségek későbbben is tudták, hogy a Fennvaló a Feketeügy hullámaiba is könnyet elegyít néha, de nemcsak fojtogatni tud, olykor tüdőt tágítóan nagy lélegzetet venni is enged a marka. Mint például néhány esztendeje. Egyetlen gyermek hiánya miatt (15-1!) úgy tűnt, hogy megszüntetik a háromszáz éves anyanyelvi iskolát, első osztályával, de azután a rétyi atyafiak idegenből szereztek egy fiúcskát, s azóta a déli harangszavuk is hetykébben szól a véletlenül megmaradt kétnyelvű feliratok felett (Reci-Réty, Magazin Sat-Falusi bolt).

Mindkét oldalon megsűrűsödnek a falvacskák. Balra Bitá, jobbfelől a két Borosnyó, a Csiafalvából lett Czofalva, a szívünk felől Orbaitelek, az orrunk iránt Barátos, kettőjük között Páké, majd Kovászna győzi le a látványával a távot s lenn a Kárpátok tövében Zágón. A hűség fészke. Ahonnét szinte háromszáz esztendeje a világba szédült Kelemen deák-a Thököly-mártír Mikes Pál fia-, hogy emlékezete azóta is letörölje a tollról s a nyelvről a rozsdát, és a honvágy félrevert harangjaivá szomorítja a szíveket.

De ekkor már a tömzsi barátosi templomtorony tövében járunk, ahol az ezereztendő évforduló táján az a Szabó Jenő nagytisztelendő uram volt a lelkipásztor, s neje Mila asszony a papné, akiről (a Farczady álnév köntöse alatt) „Az eladósodott falu” hőseit mintázta gyakori vendégünk, a vulkánlelkű Dezső, a lelkész testvéröccse. Nyakatlan-tömzsin is sűrűn a két lába közé mérte a tájat, Léczfalvára gyalogolva, Kardos Ilona nővéréhez, Henczi Imre iskolamester feleségéhez. S talán itt, a Bartókok, Bibók, Veresek, Finták és Mirtsék között fogalmazódott meg benne az a kinyilatkoztatás is, hogy: „Minden magyar felelős minden magyarért!” Mely később a népi írók szekértáborában a jelmondatuk lett.

Nem csodállanám, mert itten már nekem is sűrű a levegő. Bagoly tanítóék udvarán gyümölcstől roskadoznak a fák. Bartók sógorék bennvalójából elegyesen a friss kenyér és a kürtőskalács illata szálldos, amiket Áci néni nyilván a tiszteletükre sütött. Az utca büttyjében asztalos-találkozó: Porzsolt mester mutogatja a gyaluját Csoma Árpád volt hadifogolytársamnak, az íróatyafiság, a buddhista szent oldalági atyafiságnak.

A jobboldalsó, más időben lakatlan házból a fűzvezetőáratási idényben kibérelő hatalmas, kosárkötő, udvarhelyi kacigány kalapol a gépkocsi felé, mintha most is azt hihetné meg, mint tavaly: „Ha nem születék románnak, én es székely lennék, főnök, de így es odaszavazok!” Átellenben Jancsika, udvari besegítőnk beszélget Jankóval, a falu bolondjával, aki, ha van, vasvödörnyi ételnek megfelel. Rajtuk túl már csak a százat rohamozó Veress néni tavaly óta árváskodó háza búslakodik. Nem köszön át a drága, kis, harminc kilós bölcsesség a kerítés fölött, a harmadannyi korú feleségemnek: „Kezit csókolom, küssasszonkám!” Légyen áldott az emlékezte is.

Hanem máris nyílik a vaskapu szája, a csóka-parlament óriási cseretölgyek árnyékában, a néhai neves növénygyűjtő, Bibó tanító úrék, anyósom keresztzüleinek egykori portájára, ahol most öles apósom, Erdélyország Hangyaszövetkezeteinek valamikor tutora a házigazda. A lónak - számár, a számárnak – ló Trabant begördül. Az ajtaját szinte feltépik s bennünket kifelé belőle. Összeborulás. Anyósom csupa-mosoly, szintiszta kedvesség arca a „pesti unokákra” fénylik s negyedórára-félórára három beszédrögzítő masina is gyatrának bizonyulna arra, hogy az idősíkokat is összerosó egymásnak-örvendezés megörökítője legyen.

Kirakodás „nem vagytok éhesek?“, s azután, míg a fiúcskák birtokba veszik a homokosgödrot, a hintát s a reájuk váró játékokat, a házigazdával körüljáróm a nagyra mért bennvalót, hogy az asszonynépek kurtácskán is mondikálhassák azt a sokat, amihez pávakakasok nem kívántatnak.

Igaz, hogy mi sem hallgatunk...

Hány csemetécske eredett meg a más évben ültetett száz szilvafa közül: Goromba volt-é, sok kárt okozó az idén a Nemere? Mit ígérnek a zöldségfélék? És én a batulkám, amit innen küldtek, otthon van-é már a budai hegyek között, a szépvölgyi kertben? Békesség honol-é a fészünkben? (Amire bölcsen hallgatok.) S közben, mert gazdamódra metszőollót markolgatunk, irtjuk a szükségtelent. Lemetszem a vadhajtásokat, keresztbe-kajsza újulásokat, s olykor egy-egy pipehúrt, parét is kirángatok az istengyalulta tökök és futófuszulykák közül.

Nyugalom honol itten és béke. A tocsogós rétségek felől gólyarajok vitorlázva repülnek a kéményekre, pajtaormokra ékesített fészkeikre s kelepelve altatják falánk fiókáikat. Az utcán a csorda tehenei imbolygatják hazafelé teli tőgyüket s a nyakukban hordozott és székelyül lantnak tisztelt csengők más-más hangú csilingelésére szerrre megnyílnak előttük a kapuk. Szemben az asztalosüzem dohog. Csendesen, majdnem cséplőgépi zenével. Csak a körfűrész sikolt egyet-egyet nagy ritkán az acélosabb fagörccsőkön, de azt is hamarost felissza a terpeszkedő nyugalom.

- Mi hír a világban? – kérdezi apósom. – Miben reméljünk?
- A jóban! – felelem. – Az a dolgunk s egyúttal a béke alá is fészek.
- Talán elfáradnak egyszer a rossz hírek is s erőre kaphat a jó!
- Növesszen reá galambszárnyakat a Szentlélek, ha már a földi hatalmasok más ügyekben serények...

Szerencsénkre a környezet kizökkent ebből a hantos barázdából is...

A legénykék gilisztákat találnak a homokban nagytatának, a holnapi pecázáshoz. Azzal ajándékozzák. A bennvaló nagykert bérlője Józsa Jenő atyafi pedig utószor, de már vállra lendítésre fenvén a kaszát, Istennek ajánl mindnyájunkat. Indul haza, Orbaitelekre s néhány kérdéssel illet, míg a kapuig kísérem. De az ő mezei szorgalmassága is a történelmet hozza testközelbe. Azzal, hogy odavaló, a Deák – eredetileg Horváth – kúria tövébe, ahol az a Marosvásárhelyt kivégzett „székely mártír”, Horváth Károly született, akinek ítéletvégrehajtásával addig váraoztak Schwarzenberg hercegek, amíg a nagykorúságot elérte. Később a Deák Zsigmondé lett ez a szép, haldokló udvarház, az anyósom nagyapjáié, s belőle vitte feleségül az édesanyját a szomszédos paplakba Mirtse Ferenc tiszteletes uram, a néhány hetek híjával félszázadig ordaitelki kálvinista lelkész.

A kapuban kezelünk, s már indulnék vissza a megvilágosodó házba, amikor az estéli harangok szava helyt maraszt megint. A teleki kezdi, majd a „pákéi veri a barátosít” s azután belébolondul az egész környező világ. A czofalvi, a két borosnyói s az esthajnal hírmondó Vénusz csillag felütkezésé nyomán, többritmusú hullámszásban a zágoniak is. Mintha azt hirdetnék, hogy nincsen nagyobb dolog a világon, ezen a sántabillegésű földgolyón, mint a megtartó hűség, s az, ha az emberfiának Zágonok akadnak.

Ahová mindenkor megmutatja az irányt a vállaló értelemnek, és a vergődő szívnek az a bizonyos halovány zágoni csillag...

Megjelent: Magyarok. 1989/3. p. 76-83.